

9 Dem der går til og dem der overlever

Det jeg har fortalt indtil nu, og som jeg fortsat vil fortælle om, er de mange modsætninger der styrede vores liv i lejren. I vore dage har mange levet under lignende grusomme omstændigheder, men kun i relativ kort tid, hvorfor vi måske kan spørge os selv, om det er nødvendigt eller overhovedet formålstjenligt at fastholde erindringer om så usædvanlige menneskelige tilstande.

På dette spørgsmål mener jeg der bør svares bekræftende. Jeg er faktisk overbevist om at alle menneskelige erfaringer har en eller anden betydning som fortjener at blive analyseret, og at der, selv af denne specielle verden som jeg beskriver, kan udledes fundamentale, omend ikke positive værdier. Jeg vil samtidig henlede opmærksomheden på at lejren som bekendt også fungerede som et gigantisk biologisk og socialt eksperiment.

Man lukkede tusinder af mennesker, forskellige alder, baggrund, oprindelse, sprog og kultur, inde bag pigtråd, lod dem leve et strengt kontrolleret liv som var ens for alle og ikke opfyldte nogens behov, som var hårdere end den skrappeste forsøgsleder kunne have udtænkt, for at undersøge hvad der er indbygget og hvad der er tillært, når menneskedyret kæmper for sit liv.

Jeg tror ikke på den åbenlyse og lette udledning: at mennesket er fundamentalt egoistisk, brutalt og dumt i sin opførsel når alle civilisationens institutioner fjernes, og at en *Häftling* derfor ikke er andet end et menneske uden hæmninger. Jeg tror snarere, at den eneste

konklusion vi kan drage er, at ansigt til ansigt med påtrængende fysiske og psykiske behov træder mange sociale vaner og instinkter ud af funktion.

Et andet forhold synes mig derimod en større opmærksomhed værdig: Der findes to klart adskilte kategorier af mennesker: dem der klarer sig og dem der går til grunde. Andre modsætningspar (gode og onde, kloge og dumme, modige og feje, heldige og uheldige) er mindre tydelige. De synes mindre væsentlige og giver større spillerum for flere og mere komplekse opdelinger.

En sådan opdeling er ikke nær så klar i det almindelige liv; for dér sker det kun sjældent at et menneske helt mister fodfæste. Normalt er et menneske nemlig ikke alene, og selv om det går op og ned for ham i livet, er han stadig forbundet med sine naboer, hvorfor det hører til undtagelserne at nogen opnår ubegrænset magt eller går helt i opløsning som følge af en konstant række nederlag. Desuden er alle normalt i besiddelse af så mange åndelige, fysiske eller endog finansielle ressourcer at sandsynligheden for et skibbrud, for total utilstrækkelighed over for livet, ikke er særlig stor. Dertil kommer at såvel loven som menneskets egen moral har en beskyttende virkning. Jo mere civiliseret et land er, jo bedre og mere effektive er dets love til at forhindre et svagt menneske i at blive endnu svagere, eller et stærkt i at blive for magtfuldt.

Men i koncentrationslejren er alting anderledes. Her er kampen for at overleve nådesløs, thi alle er alene på frygteligste og mest desperate vis. Hvis en eller anden »Nul Atten« vakler, har han ingen til at række sig en hjælpende hånd. Tværtimod vil andre skubbe ham til side, for ingen er interesseret i at arbejde sammen med en muselmand. (Dette ord »Muselmann« blev brugt af lejrens ældste, jeg ved ikke hvorfor,

til at beskrive den svage, den uegnede, den der var dømt til udvælgelse). Og hvis nogen, ved et mirakel af desperat tålmodighed og snedighed, finder en ny måde til at undgå det hårdeste arbejde, får en ny idé som kan skaffe ham nogle få gram ekstra brød, vil han holde sin metode hemmelig, og det vil man ære og respektere ham for, og de personlige fordele han derved opnår vil gøre ham stærkere og derfor også frygtet, og den der frygtes er, ipso facto, bestemt til at overleve.

I historien som i livet ser man ofte glimt af den frygtelige lov der siger: »Enhver som har skal der gives, men den som ikke har, fra ham skal endog det tages som han har.« I lejren hvor mennesket er alene, og hvor kampen for livet er reduceret til urtidsagtige mekanismer, fungerer denne uretfærdige lov i bedste velgående og anerkendes af alle. Med disse tilpasningsdygtige, stærke og snedige individer har selv lederne kontakt, undertiden sågar venskabelig kontakt, fordi de håber at få gavn af dem. Muselmændene derimod, de der langsomt går i opløsning, værddiger man ikke så meget som et ord, fordi man på forhånd ved at de vil beklage sig og tale om hvad de plejede at spise derhjemme. Endnu mere håbløst er det at gøre sig til ven med dem, for de har ingen indflydelsesrige bekendte i lejren, de får aldrig nogen ekstra rationer, de arbejder ikke i indbringende Kommandos og kender ingen hemmelige metoder til at organisere sig til ting. Og under alle omstændigheder ved man at de kun er her på gennemrejse, at der om få uger ikke vil være andet tilbage af dem end en håndfuld aske på en tilfældig nærliggende mark, og et udstreget nummer i en protokol. De fejles uigenkaldeligt med af en flok ligestillede, altid omgivet af en ubestemmelig ensomhed, og i ensomhed dør eller forsvinder de, uden at efterlade spor i nogens erindring.

Resultatet af denne naturens nådesløse udvælgelse kan læses i statistikkerne over lejrbefolkningens bevægelser. I Auschwitz, i 1944, var der kun et par hundrede af de 150.000 gamle jødiske fanger (vi vil ikke tale om de andre her, da deres betingelser var anderledes) med »*kleine Nummern*«, lave numre, der overlevede, og ikke én af dem var en normal *Häftling* som havde været i de normale Kommandos og levet af den tildelte ration. Kun læger, skræddere, skomagere, musikere, kokke eller unge attraktive homoseksuelle overlevede, venner eller landsmænd til en af lejrens højststående; eller særdeles brutale, stærke og umenneskelige individer som SS-kommandoen, med sin aldrig svigtende sataniske sans for menneskets natur, havde anbragt i stillinger uden at opfylde nogen speciel funktion, altid havde været snedige og energiske nok til at kunne organisere sig til lidt af hvert, hvorved de, ud over materielle fordele og berømmelse også havde vundet sig overbærenhed og respekt hos de mest indflydelsesrige i lejren. Den der ikke formår at gøre sig til en »Organisator«, »Kombinator« eller »Prominent« (hvilken frygtelig vel-talenhed ligger der ikke gemt i disse ord!) blev snart en »muselmand«. I livet findes også en tredje udvej, som faktisk er den mest normale. Men den eksisterer ikke i koncentrationslejren.

At lade døden indhente sig er det enkleste. Dertil kræves kun at man udfører alle sine ordrer til punkt og prikke, ikke spiser andet end sin ration og følger den fastsatte disciplin såvel på arbejdet som i lejren. Erfaringen har vist at gør man det, kan man kun undertagelsesvis overleve i mere end tre måneder. Alle muselmænd som endte i gaskamrene har samme historie, eller rettere, de har ingen historie. De lod sig glide ned ad skrænten til de nåede bunden, så naturligt som

vandløb søger havet. De taber spillet i det sekund de ankommer til lejren, på grund af en iboende uformåenhed, uheld eller en banal ulykke, før de når at tilpasse sig. De bliver slået på tid, de giver sig ikke straks til at lære tysk så de kan finde rundt i lejrens djævelske labyrint af love og forbud, og da deres kroppe allerede er gået i forfald, kan intet længere frelse dem fra udvælgelser eller fra at dø af udmattelse. Deres liv er kort, men deres antal endeløst. Muselmændene, de der gik til grunde, udgør lejrens ryggrad, en anonym masse der hele tiden fornys og dog altid er den samme, ikke-mennesker som marcherer og arbejder i tavshed, deres guddommelige glød er udsukt, de er allerede for tomme indeni til virkelig at kunne lide. Man tøver med at kalde dem levende, man tøver med at kalde deres død død, for de frygter den ikke engang. De er for trætte til at forstå den.

De befolker min erindring med deres ansigtsløse tilstedeværelse, og kunne jeg omfatte al vor tids ondskab i et enkelt billede, ville jeg vælge dette som jeg kender så godt: en kronraget mand med bøjet nakke og luddende skuldre i hvis ansigt og øjne man ikke kan læse skyggen af en tanke.

Hvis de der gik til grunde ingen historie har, og vejen til fortabelsen er én og bred, er vejene til frelse mange, vanskelige og usandsynlige.

Den mest befærdede vej er, som jeg allerede har sagt, »*Prominenz*«. »*Prominenter*« er ordet for lejrens ledere, fra Häftlinge-lederen (*Lagerältester*) til Kapo'et, kokke, sygeplejere, nattevagter, ja selv barak-fejeren, *Scheissmeister* og *Bademeister*, lokumsforvalter og badechef. De der især interesserer mig er de jødiske prominente, for mens de andre, ved deres naturlige overlegenhed, automatisk anbringes på betroede poster fra det øjeblik de træder ind i lejren, må jøderne intrigere

og arbejde hårdt for at tilegne sig samme privilegier.

De prominente jøder er et bedrøveligt menneskeligt fænomen af en ikke uvæsentlig størrelse. I dem samles eksisterende, fortidige og atavistiske lidelser, og deres traditionsbundne fjendtlighed over for fremmede gør dem til sociale og ufølsomme uhyrer.

De er et typisk produkt af den tyske lejrs struktur. Tilbyder man nogle få individer under åg en privilegeret stilling, visse bekvemmeligheder og en god chance for at overleve, mod at de til gengæld forråder en oprindelig solidaritet over for deres kammerater, er der altid nogen som vil acceptere. Ham der gør det, unddrager sig almindelige love og bliver urørlig. Jo mere magt han får, jo mere hadefuldt og hadet bliver han. Har han kommandoen over en gruppe Häftlinge, og retten til at handle som han lyster med deres liv og død, bliver han grusom og tyrannisk, fordi han forstår, at er han det ikke i tilstrækkelig grad vil en anden og mere egnet, overtage hans post. Desuden vil der ske det, at hans indeklemte had, som ikke får afløb over for undertrykkerne, vender sig helt urimeligt mod de undertrykte. Og han vil kun føle sig tilfreds når han har hævnnet de fornærmelser han selv modtager ovenfra på sine egne undergivne.

Jeg er helt klar over, at alt dette ligger meget langt fra det billede der sædvanligvis gives af undertrykte grupper, der i nødens stund slutter sig sammen, om ikke i modstand så i det mindste i udholdenhed. Jeg vil ikke udelukke at dette er muligt når undertrykkelsen ikke overskrider visse grænser, eller måske når undertrykkeren, på grund af uerfarenhed eller storhedsvanvid, tolererer eller favoriserer det. Men jeg vil hævde at der i vore dage, og i alle lande som er blevet invaderet af et fremmed folk, findes analoge tilfælde af konkurrence og had blandt de undertrykte. Og dette kunne,

som mange andre menneskelige fællestræk, erfares med særlig grusom tydelighed i koncentrationslejren.

Om de prominente ikke-jøder er der mindre at sige, skønt de var langt flere, (ingen »arisk« Häfling var uden særstilling, hvor beskeden den end måtte være). At de var tåbelige og bestialske er kun naturligt, når man tænker på at størsteparten var kriminelle, udvalgt fra de tyske fængsler med det bestemte formål at overvåge jødelejrene. Og jeg fastholder at det var et meget snedigt valg, for jeg nægter at tro, at de ynkelige menneskelige eksemplarer som vi så arbejdede her, var normale, ikke alene for tyskere i al almindelighed, men også for fængslede tyskere. Det er derimod vanskeligt at forklare hvorfor de politiske fanger i Auschwitz, det være sig tyske, polske eller russiske prominente, konkurrerede med de almindelige fanger om at være de mest brutale. Men det er en kendt sag at i Tyskland blev også hemmelig handel, illegitime forbindelser med jødiske kvinder og tyverier fra parti-embedsmænd anset for politiske forbrydelser. De »rigtige« politiske fanger, hvis navne nu er bedrøveligt berømte, levede og døde i andre lejre, under ekstremt hårde forhold, der dog på mange måder stadig var anderledes end dem der beskrives her.

Men ud over disse funktionærer i ordets egentlige betydning, findes også en udstrakt kategori af fanger som ikke var umiddelbart begunstigede, men som alligevel kæmpede af egen kraft for at overleve. Man må hele tiden gå mod strømmen, hver time på dagen kæmpe mod træthed, sult, kulde og den deraf følgende sløvhed. Modstå fjender og ikke have medlidenhed med konkurrenter. Skærpe sin opmærksomhed, opbygge sin tålmodighed og hævde sin viljestyrke. Bide hovedet af al skam, dræbe enhver form for samvittighed, stige ned i arenaen og kæmpe som dyr mod andre

dyr, grave de uanede og skjulte kræfter frem som holder slægter og individer oppe i grusomme tider. Mange var de veje vi fandt og tog i brug for ikke at dø. Lige så mange som der er menneskelige væsener. Alle førte til en udmattende kamp, udkæmpet af én mod alle, og til ikke så få vildfarelser og kompromiser. Overlevelse uden forsagelse af visse moralværdier – bortset fra de sjældne tilfælde hvor et stort og uventet held kom en til undsætning – var kun ganske få højrestående individer forundt, og de var alle lavet af samme stof som martyrer og helgener.

Jeg vil prøve at vise hvor mange veje der kunne føre til frelsen ved at fortælle Schepschels, Alfred L.'s, Elias' og Henris historier.

Schepschel havde levet i lejren i fire år. Han havde set adskillige tusinder af sine egne dø, lige siden den pogrom der fik ham til at flygte fra sin landsby i Galicien. Han havde haft kone og fire børn og en indbringende forretning som sadelmager, men efter meget lang tid nu har han vænnet sig til at se på sig selv som en sæk, der aldrig bliver ordentlig fyldt. Schepschel er ikke særlig robust og ikke særlig modig, men han er heller ikke særlig fej. Han er ikke engang snedig, han har endnu ikke fundet en metode som kan skaffe ham lidt ekstra tid, kun små og tilfældige jobs lykkes det ham undertiden at tiltuske sig, af den slags som de her kalder »kombinacje«.

Nu og da stjæler han en kost i Buna, og den sælger han så videre til sin *Blockältester*. Når det er lykkedes ham at lægge en smule kapital-brød til side, lejer han barak-skomagerens værktøj, for han er en landsmand, og så arbejder han for sig selv i nogle få timer. Han kan fremstille seler af snoede elektriske ledninger. Sigi har fortalt mig at han i middagspausen har set ham synge

og danse foran de slovakiske arbejderes hytte, og undertiden belønner de ham med resterne af deres suppe.

Når dette er sagt begynder man måske at tænke på Schepschel med en slags overbærende medfølelse, som på en fattig stakkel hvis eneste ydmyge og elementære drøm er at overleve, og som tappert fortsætter sin lille kamp for ikke at give efter. Men Schepschel var ingen undtagelse, og da chancen viste sig, tøvede han ikke et øjeblik med at få Moischl, sin medsamsvorne i et tyveri fra køkkenet, dømt til piskning, i et forfængeligt håb om at vække sympati hos barakkens *Blockältester* så han kunne tilbyde sig som *Kesselwäscher*, grydevasker.

Historien om ingeniør Alfred L. viser blandt andet hvor indholdsløs myten om den oprindelige lighed mellem menneskene er.

I sit eget land var L. direktør for en uhyre vigtig fabrik der fremstillede kemiske produkter, og hans navn var (og er) velkendt i industrielle kredse over hele Europa. Han var en robust mand på cirka halvtreds. Jeg ved ikke hvordan han var blevet arresteret, men han trådte ind i lejren som alle andre: nøgen, alene og ukendt. Da jeg så ham første gang var han meget afkræftet, men hans ansigt viste stadig tegn på en disciplineret og metodisk energi. På det tidspunkt var hans privilegier begrænsede til den daglige rengøring af de polske arbejderes gryder. Dette arbejde, som han på en eller anden måde havde fået tildelt som sit personlige monopol, gav ham en halv skål ekstra suppe om dagen. Det var ganske givet ikke nok til at stille hans sult, og alligevel hørte ingen ham nogensinde beklage sig. Tværtimod bragte de få ord han undertiden sagde altid tanken hen på store hemmelige ressourcer, på en solid og indbringende »organisering«.

Dette blev bekræftet af hans udseende. L. havde »stil«, som det vist hedder. Hans hænder og ansigt var altid helt rene, han magtede den meget sjældne selvfornægtelse at vaske sin undertrøje hver fjortende dag, uden at vente på den udskiftning der fandt sted hver anden måned. (Jeg må her indskyde at kunne man vasker en undertrøje havde man også fundet sig et stykke sæbe, og tid og plads i det overfyldte vaskerum. Man havde holdt øje med den våde undertrøje uden et øjeblik uopmærksomhed, og taget den på igen, stadig våd naturligvis, i den stille time hvor lysene blev slukket). Han var i besiddelse af et par træsandaler til at gå i brusebad med, og selv hans stribede dragt var usædvanlig velsiddende, ren og ny. L. havde i praksis tilegnet sig hele den prominente udseende før han selv blev en af dem. Først lang tid efter fandt jeg ud af at L. havde skabt dette perfekte udseende ved en utrolig udholdenhed, betalt hver eneste nyanskaffelse eller tjeneste med sin egen brødration, og således påtvunget sig selv en hel række pinefulde afsavn.

Hans plan var langsigtet, hvilket er så meget mere bemærkelsesværdigt som den blev undfanget i omgivelser domineret af øjeblikkelige impulser. Og L. gennemførte den med den strengeste selvdisciplin, uden nogensinde at få medlidenhed med sig selv eller – hvad der måske var større grund til – med de kammerater som krydsede hans vej. L. vidste at skridtet fra at blive anset for magtfuld til virkelig at blive det var kort, og at overalt, ikke mindst her i lejren hvor nivelleringen var total, er en ordentlig fremtoning den største garanti for at blive respekteret. Han gjorde sig alle mulige anstrengelser for ikke at blive forvekslet med mængden. Han arbejdede med stædig omhu, og nu og da formanede han endda sine dovne kammerater om at gøre det samme. Han undgik den daglige kamp for

at få den bedste plads i køen om rationerne og var altid parat til at tage den første og notorisk mest flydende, hver eneste dag, så barakkens *Blockältester* kunne lægge mærke til hans disciplin. For at gøre adskillelsen fuldstændig opførte han sig altid yderst høfligt over for sine kammerater, så vidt det ellers var foreneligt med hans egoisme, som var absolut.

Da den kemiske Kommando blev dannet, og det skal jeg komme tilbage til senere, vidste L. at hans time var inde. Han havde ikke brug for andet end sit velholdte tøj, sit udmagrede men velbarberede ansigt i denne flok af snavsede og sjuskede kolleger for straks at overbevise både Kapo og *Arbejtsdienst* om at han var en af de oprindeligt frelst, en potentiel prominent, hvorfor han (thi den som har, skal mere gives) straks blev valgt til »specialist«, udnævnt til teknisk leder af Kommando'en og ansat af Bunas direktion som analytiker i styrolafdelingens laboratorium. Han blev siden sat til at eksaminere alle de nyansatte i den kemiske Kommando for at bedømme deres professionelle evner, hvilket han altid gjorde med største strenghed, især når han lugtede fremtidige konkurrenter.

Jeg ved ikke hvordan hans historie endte, men jeg formoder at det lykkedes ham at undslippe døden, og at han den dag i dag stadig lever sit kolde og glædesløse liv som beslutsom hersker.

Elias Lindzin, 141 565, kom til kemikommandoen som et lyn fra en klar himmel. Han var dværg, ikke mere end halvanden meter høj, og dog har jeg aldrig set muskler som hans. Når han er nøgen kan man se hver muskel spænde under hans hud, som på et smidigt dyr. Hans krop, der havde udviklet sig uden at ændre proportioner, ville egne sig som model for en statue af Herkules. Men man skulle ikke se på hans hoved.

Kraniets suturer stikker frem under hovedhuden med grotesk tydelighed, som var det massivt og lavet af metal eller sten. Hans barberede hårgrense aftegner sig umiskendeligt en fingerbredde over hans øjenbryn. Næse, hage, pande og kindben er hårde og kompakte, hele ansigtet ligner en stangende vædder eller et instrument til at slå med. En dyrisk kraft strømmer ud af hele hans krop.

At se Elias arbejde er højest forbløffende. Den polske *Meister*, ja selv tyskerne standser undertiden for at beundre ham. Intet synes umuligt for ham. Mens vi andre kun med nød og næppe formår at bære en enkelt sæk, bærer Elias to, så tre, så fire, som han balancerer med på uforståelig vis, og mens han styrter af sted på sine korte, skæve ben, laver han grimasser under byrden. Han ler, bander, råber og synger uden ophør, som havde han hunger af bronze. Trods sine træsko klatrer Elias omkring på stilladserne så ubesværet som en abe, og løber sikkert af sted på tværbjælker der svæver frit i luften. Han kan bære seks mursten ad gangen på hovedet, han kan lave skeer af tinstykker, og knive af en stump stål. Han finder tørt papir, træ og kul alle vegne og ved hvordan man laver bål på et øjeblik, selv når det regner. Han er skrædder, tømrer, skomager og barber. Han kan spytte længere end nogen anden. Han har en behagelig basstemme og synger polske og jiddische sange ingen har hørt før. Han kan fordøje fem, ti, femten liter suppe uden at brække sig og uden at få diarré, og give sig til at arbejde igen umiddelbart efter. Han kan trylle en stor pukkel frem mellem sine skuldre og vandre omkring i barakken, skævbenet og tænderskærende, mens han råber og deklamerer underlige ting til stor fornøjelse for lejrens prominente. Jeg har set ham slås med en polak der var et helt hoved højere, og strække ham til jorden med et hovedstød i

maven så kraftigt og præcist som en katapult. Jeg har aldrig set ham hvile sig, jeg har aldrig set ham rolig el-
ler tavs, jeg har aldrig set ham skadet eller syg.

Ingen ved noget om hans liv som en fri mand, og under alle omstændigheder kræver det stor fantasi og indlevelsesevne at forestille sig Elias som et frit menne-
ske. Han taler kun polsk og det vrantne og deforme jiddisch de bruger i Warszawa. Løvrigt er det umuligt at holde ham fast i en meningsfyldt samtale. Han kunne være fra tyve til fyrré år gammel; selv plejer han at sige at han er treogtredivé, og at han har lavet sytten børn, hvilket ikke er usandsynligt. Han taler i et væk om de mest forskellige emner, altid med en tosses voldsomme mimik, og altid retorisk og med rungende stemme, som talte han til en stor folkemængde, og det er kun naturligt, for han mangler aldrig publikum. De der forstår hans sprog suger hans udbrud til sig og hylér af grin. De klapper ham begejstret på ryggen, en ryg så hård som jern, og opfordrer ham til at fortsætte. Bister og med sammentrukne øjenbryn hvirvler han rundt som et vildt dyr, omgivet af sit publikum. Pludselig griber han en af dem ved brystet med sin lille krogede pote, trækker ham viljeløs ind til sig, skriger uforståelige skældsord ind i ansigtet på ham, hvorpå han atter kaster ham tilbage i cirklen som en brændeknude, og under bifald og latter strækker han armene op mod himlen som et lille profetisk monster og fortsætter sin ildevarslen og vanvittige talestrøm.

Hans ry som en usædvanlig arbejder spredte sig hurtigt, og som en følge af lejrens absurde love holdt han fra da af praktisk talt op med at arbejde. Hans bi-
stand blev udelukkende krævet af *Meister* selv, og kun til den slags arbejde der krævede særlig dygtighed og specielle kræfter. Bortset fra disse præstationer overvågede han uforskammet og brutalt vores daglige, totale

udmattelse, og ofte forsvandt han på mystiske visitter eller eventyr guderne må vide til hvilke af lejrens kirkelkroge, hvorfra han vendte tilbage med store buler i lommerne og ofte med maven synligt fuld.

Elias' forhold til tyveri er medfødt og uskyldigt, og også her er han udstyret med de vilde dyrs instinktive snedighed. Han bliver aldrig grebet på fersk gerning, fordi han kun stjæler når der viser sig en sikker lejlighed. Men når den er der stjæler Elias til gengæld lige så uvægerligt og forudsigeligt som at en sten falder til jorden når man slipper den. Bortset fra at det er van-
skeligt at overraske ham, er det helt klart nytteløst at straffe ham for hans tyverier. For ham er det lige så vig-
tig en handling som at trække vejret eller sove.

Man kan nu spørge sig selv hvem denne Elias egentlig er. Om han er en galning, et uforståeligt og umen-
neskeligt væsen der er endt i lejren ved et tilfælde. Om han er et levn fra fortiden, én der ikke hører til i vores moderne verden og derfor er bedre egnet til lejrens stenalderforhold. Eller om han måske er et produkt af selve lejren, det vi alle vil udvikle os til hvis ikke vi dør i lejren, og hvis den ikke hører op før det.

Der er en vis sandhed i alle tre antagelser. Elias har overlevet den ydre ødelæggelse fordi han ikke er til at knægte fysisk. Han har undgået den indre fordi han er dement. Han er altså først og fremmest en overlever; han er den bedst egnede til at tilpasse sig denne livs-
form.

Hvis Elias får sin frihed igen vil han blive tvunget ud i det menneskelige samfunds grænseland, et fængsel eller en galeanstalt. Men her i lejren er der hverken kriminelle eller galninge. Ingen kriminelle fordi der ikke findes nogen morallove der kan krænkes, ingen galninge fordi vi ingen fri vilje har, og enhver af vores handlinger er, uanset tid og sted, den eneste tænkelige.

Elias blomstrer og triumferer i lejren. Han er en god arbejder og god til at organisere det han skal bruge, og af denne dobbelte grund er han i sikkerhed for udvælgelser og respekteret af både ledere og kammerater. For dem der ingen fornuftige indre ressourcer har, og for dem der ikke ved hvordan de med deres samvittighed i behold skal finde styrken til at klynge sig til livet, er der kun én vej til frelsen, Elias'. Vanvid og forræderisk bestialitet. Alle andre veje er blinde.

Når dette er sagt føler man sig måske fristet til at drage konklusioner, eller sætte regler for vores daglige liv. Findes der flere som Elias omkring os, mere eller mindre i svøb? Ser man ikke ofte individer leve uden mål, uden selvkontrol og samvittighed, folk som lever ikke *på trods af* disse defekter, men som Elias på grund af dem?

Spørgsmålet er alvorligt, men vil ikke blive diskuteret yderligere da disse historier skal være fra lejren. Mange andre er allerede skrevet om mennesker uden for lejren. Men én ting vil jeg gerne tilføje: Så vidt man overhovedet kan bedømme Elias udefra, og så vidt sætningen har en mening, var Elias formentlig et lykkeligt menneske.

Henri er derimod uhyre civiliseret og bevidst og har skabt sig en veludbygget og sammenhængende teori om hvordan man overlever koncentrationslejren. Han er kun toogtyve år gammel, højt begavet, taler fransk, tysk, engelsk og russisk og har et fremragende kendskab til videnskab og klassisk kultur.

Henris bror døde i Buna sidste vinter, og siden da har han lukket af for alle følelser. Han har barrikaderet sig i en rustning og kæmper energisk for at bevare livet ved brug af alle de ressourcer han har fra sit hurtige intellekt og sin raffinerede uddannelse. Ifølge Henris

teori har mennesket tre metoder til at undgå udslættelse, hvis det vil bevare retten til at kalde sig et sådant: organiserende, medlidenhed og tyveri.

Selv benytter han sig af alle tre. Der findes ingen bedre strateg end Henri når det drejer sig om at forføre de engelske krigsfanger (»dyrke« som han siger). I hans hænder bliver de alle til høns der lægger guldæg; for en enkelt af deres cigaretter kan man skaffe sig mad nok til at holde sulten fra livet en hel dag. Engang er Henri sågar blevet set med et rigtigt hårdkogt æg i hånden.

Handelen med engelske varer er Henris monopol, og den del af hans teori handler udelukkende om organiserende. Men hans middel til at trænge igennem, både over for englændere og andre, er medfølelse, eller måske snarere deltagelse. Henri har en krop og et ansigt så delikat og perverst som Sodomas Sankt Sebastian. Hans øjne er mørke og dybe, han har ikke fået skæg endnu, han bevæger sig med en naturlig, lad elegance (skønt han om nødvendigt både kan løbe og springe som en atlet, og hans mavekapacitet er ikke meget mindre end Elias'). Henri er helt klar over sine medfødte evner, og han udnytter dem med samme iskolde kompetence som en fysiker bruger sit videnskabelige instrument. Resultaterne er højst overraskende. Dybest set handler det om en opdagelse. Henri har opdaget at deltagelse, som er en grundlæggende og instinktiv følelse, vokser og trives ganske godt hvis den dyrkes behændigt, især hos de primitive dyr som hunder rundt med os, de samme som slår os uden skrupler og uden grund, eller sparker videre på os når vi ligger ned. Henri har set den praktiske værdi af denne opdagelse, og på den har han opbygget sin helt personlige handelsvirksomhed.

På samme måde som faraootten paralyserer store

hårde sommerfuglelarver ved at bide sig ind i deres sårbare indvolde fanger Henri sit offer med et enkelt blik, »son typhé«, som han siger, han taler til det i et kort øjeblik, afpasser sit sprog efter hver enkelt, og hans »typhé« er besejret. Han lytter med voksende forståelse, lader sig bevæge af den uheldige unge mands skæbne, og kort efter kan han begynde at høste frugterne af sin sejr.

Intet hjerte er så hårdet at Henri ikke kan børe sig ind i det, hvis han virkelig vil. Både i lejren og i Buna har han talrige protektorer: engelske soldater, franske, ukrainske og polske civilarbejdere, tyske »politiske«, mindst fire *Blockälteste*, en kok, ja selv en SS'er. Men hans yndlingsområde er Ka-Be. Henri kan komme og gå som han vil i Ka-Be. Doktor Citron og doktor Weiss er mere end hans protektorer, de er hans venner, indlægger ham når han vil og med en diagnose han selv bestemmer. Det sker især før udvælgelserne, og i perioder med særligt anstrengende arbejde. Da »går han i hi«, som han siger.

Med så indflydelsesrige venner er det naturligvis sjældent at Henri får brug for den tredje metode: tyveri. Men det er et emne han kun sjældent taler om.

I de få hvilepauser vi har, er det er meget behageligt at tale med Henri. Det er også nyttigt, for der er ikke den ting i lejren han ikke kender til, eller har tænkt over på sin indgående og logiske facon. Om sine erobringer taler han med dannet beskedenhed, som om et bytte af ringe værdi, men han kaster sig villigt ud i lange udredninger om hvad det var for overvejelser der fik ham til at nærme sig Hans ved at spørge til hans søn ved fronten, eller Otto ved at vise ham sine skinnensår.

At tale med Henri er altså nyttigt og behageligt. Sommetider føles han endda varm og nær, som var et

fællesskab eller måske endda et venskab muligt. Det føles som om man, bag denne usædvanlige person, kan skimte et menneskeligt væsen der lider under at være anderledes end andre. Men i samme øjeblik fryser hans bedrøvede smil fast i en kold grimasse, der ser ud som om den er indstuderet foran et spejl. Henri undskylder sig høfligt (»... j'ai quelque chose à faire«, »... j'ai quelque'un à voir«). Jeg har noget jeg skal ordne. Jeg har en aftale.), og så er han igen på jagt for at overleve, hård og fjern, indelukket i sin rustning, en fjende af alle, umenneskeligt listig og uforståelig som slangen i skabelseshistorien.

Alle mine samtaler med Henri, selv de mest hjertelige, har givet mig en vag fornemmelse af nederlag, en forvirret mistanke om at jeg på en eller anden uforklarlig måde ikke var et menneske for ham, men et instrument i hans hænder som alle andre.

I dag ved jeg at Henri lever. Jeg ville give meget for at kende hans liv som et frit menneske, men jeg ønsker ikke at se ham igen.